Noen betraktninger om brukerråd, empowerment og samfunnsarbeid

Thomas Owren

Thomas Owren er høgskolelærer og masterstudent, med e-post tow@hib.no

Jeg skriver her om et fenomen som kalles brukerråd for utviklingshemmede, som jeg knytter til teori om *myndiggjørende prosesser* (empowerment) og *samfunnsarbeid*. Det handler om å mobilisere og styrke folks egne krefter. Det handler om vår praksis som fagpersoner overfor dem vi er satt til å bistå. Det handler om noen måter våre valg og handlinger kan bidra til – eller motvirke – et mer rettferdig samfunn. Det er store tema. Men store tema utspiller seg i små handlinger. Jeg formidler underveis noen glimt fra to fremlegg på Prosjekt Selvbestemmelses regionskonferanse i Trondheim oktober 2007 – den første av i alt fem slike konferanser. Begge fremleggene involverte en vernepleier. Begge har rollen som «tilrettelegger» for et brukerråd. Begge la frem sammen med en deltaker fra «sitt» brukerråd.

Om psykisk utviklingshemning og «utviklingshemmede»

Noen forstår psykisk utviklingshemning som *«en tilstand av forsinket eller mangelfull utvikling av evner og funksjonsnivå»*, kjennetegnet ved hemning av ferdigheter som *«bidrar til det generelle intelligensnivået, f eks kognitive, språklige, motoriske og sosiale»*.[1]

Hentet fra Verdens Helseorganisasjons diagnosemanual, ICD-10, er det en definisjon jeg oppfatter som representativ for en *biomedisinsk* tilnærming til funksjonshemning: Hovedfokus er individet og de individuelle *avvikene*, altså hvordan personen skiller seg fra de sosialt funderte normene som til sammen utgjør «det normale».[2] Man vil i liten grad skille mellom personens funksjonsnedsettelse og de måtene personen hemmes i det daglige. Funksjonsnedsettelsen *er* funksjonshemmingen. Og at målet er en mest mulig «normal» fungering i det daglige, vil i stor grad tas for gitt.[3]

En alternativ forståelse finner vi innenfor det som kalles *sosial modell*. Her oppfattes all funksjonshemming som *samfunnsskapt;*

1 Sosial- og helsedirektoratet 2005, s. 346
2 Thomas 2002, s. 40–41
3 Ibid, samme sted

en tilleggsbelastning utover de vanskene som selve funksjonsnedsettelsen fører med seg. Når samfunnet er utformet og fungerer slik det passer for det «funksjonsfriske» flertallet av befolkningen – folk flest – blir et mindretall med ulike former for funksjonsnedsettelse hindret og utestengt fra deltakelse. Dette kan karakteriseres som en form for undertrykkelse.[4] *«Dersom samfunnet hadde vært utformet og tilpasset alle mennesker, ville alle kunnet delta på sine egne premisser»*, skriver Eli Knøsen.[5]

Andre hevder at også selve funksjonsnedsettelsen ikke bare er kulturelt påvirket – men til dels sosialt og kulturelt *konstruert*. Etter studier av samtaler mellom utviklingshemmede personer og deres hjelpere, hevder australske Mark Rapley at hjelpere ofte overser den kommunikasjonen og kompetansen folk faktisk viser, fordi de forventer inkompetanse.[6] Han viser også til Ivana Marková, som hevder at såkalt normale ofte mangler både ferdighetene og sensitiviteten som kreves for å kommunisere godt med folk som har mindre verbalspråk, trenger lenger tid på å svare, eller kommuniserer nonverbalt.[7] Det kan bidra til å øke utviklingshemmedes generelle *sårbarhet:*

> Mange utviklingshemmede har behov for hjelp og tilrettelegging innenfor flere livsområder, og i store deler av døgnet. Mange har vansker med å uttrykke hva som er problemet, hva slags hjelp de ønsker eller trenger, eller hvordan hjelpen oppleves når den blir gitt. Til sammen innebærer dette at utviklingshemmede er en sårbar gruppe.[8]

I et slikt perspektiv kan vi få øye på at hjelperatferd i seg selv kan bli avgjørende for folks kompetanse og fungering i det daglige. Ikke bare har folk rett til tilpasset hjelp, de har også rett til hjelp på egne premisser.[9] Da flyttes fokus i stor grad til *vår* rolle og atferd. Og det å bli «*… en ressurs som virker på brukers premisser*», kan kreve at vi omdefinerer vår rolle.[10]

Empowerment

Sagt enkelt, handler *empowerment* om «*… å mobilisere og styrke folk sine egne krefter, samt å nøytralisere krefter som bevirker avmakt*».[11] Begrepet brukes på ulike måter, avhengig av hvem som bruker det og i hvilken sammenheng. For eksempel opptrer det i en markedsorientert avskygning, hvor det sidestilles med «brukerinnflytelse». Her kan brukere av tjenester oppfattes «*… som konsumenter, og hensikten med brukerdeltakelse er for den enkelte avgrenset til å kunne influere på eget tjenestetilbud…*».[12] I så fall handler det mest om å gjøre tjenestene mer brukervennlige. Klienten er fortsatt klient, og ingen maktbalanser forrykkes.[13] Noen frykter at en slik tilnærming kan bidra til å forfordele de økonomisk mest «attraktive» og taleføre brukerne, og derigjennom skape ytterligere «*… ulikhet og marginalisering av de svakeste gruppene*».[14]

Begrepet empowerment kan også knyttes til en samfunnskritisk tilnærming. Det er denne jeg legger til grunn her. Da kan begrepet defineres som

> …a social action process by which individuals, communities, and organizations gain mastery over their lives in the context of changing their social and political environment to improve equity and quality of life (Rappaport 1984, Wallerstein 1992).[15]

4 Askheim 2003, s. 136–139
5 Knøsen 2007
6 Rapley 2004, s. 48–52
7 Ibid, s. 48–66
8 Ellingsen 2007, s. 166
9 Se for eksempel sosialtjenestelovens §8-4 og Forskrift om individuell plan etter helselovgivningen og sosialtjenesteloven
10 Askheim 2003, s. 167
11 Thesen og Malterud 2001, s. 1624
12 Askheim 2007, s. 27
13 Croft og Beresford 1996, i Ibid, s. 28
14 Taylor-Gooby 1994, i Ibid, s. 27
15 Minkler og Wallerstein 2005, s. 34

Det handler dermed om å bidra til at folk får større kontroll i eget liv, samtidig som de påvirker sine sosiale og politiske omgivelser til å fungere mer rettferdig og gi dem muligheter til økt livskvalitet. En grunnholdning i empowerment er at «*… individer er kompetente når de gis de rette forutsetningene*» – noe som også innebærer en høy grad av «*… tiltro og tillit ...*» til den det gjelder.[16]

Empowerment innebærer samarbeid: «*… ingen kan frigjøre seg ved egne krefter alene, men man kan heller ikke frigjøres av andre*», sa brasilianske Paolo Freire.[17] Empowerment er dermed ikke noe som en part kan gjøre *for* en annen, uten den andres medvirkning. Det er heller ikke noe som en part kan gjøre *mot* en annen. Freire forbindes særlig med det som kalles *frigjørende pedagogikk,* som blant annet handler om å gjøre «*… undertrykkelse og dens årsaker til gjenstand for refleksjon hos de undertrykte»;* ut av denne refleksjonen «*… vil det nødvendige engasjement oppstå i kampen for deres frigjøring*».[18] For undertrykte grupper er løsningen dermed ikke «*… å «integrere» dem i en undertrykkende struktur, men å omforme denne strukturen slik at de kan «være til for seg selv»*».[19]

På Lysgården Verksteder

På en konferanse om selvbestemmelse for mennesker med utviklingshemning, som fant sted i Trondheim oktober 2007, fortalte Eivind Bjerksetmyr og Hilde Thorsø om sine erfaringer med brukerråd på Lysgården Verksteder i Midtre Gauldal Kommune.

Lysgården sysselsetter til sammen 25 personer, med brukere og arbeidsledere – og praktiserer altså brukerråd. Det innebærer at brukerne samles jevnlig, for å snakke sammen uten at arbeidslederne er tilstede. Dette gir dem mulighet til å snakke uten innblanding. Lysgården har valgt dette både fordi det gir brukerne mulighet til å påvirke arbeidsplassen sin, og fordi arbeidslederne da kan få tilbakemeldinger på sitt arbeid.[20] Med et blikk tilbake til Freires poeng om strukturer, går det an å si at Lysgården har omformet sin struktur, for å gi brukerne rom til å «være til for seg selv», på egne premisser.

Bjerksetmyr er vernepleier, og fungerer som brukerrådets tilrettelegger. Han skriver referat, og bidrar ellers etter evne og behov. Han beskrev det ikke å blande seg borti sakene som en utfordring. En annen stor utfordring var *språk:*[21] Som tilrettelegger har han

> … måttet jobbe mye for å snakke forståelig. Som Bjerksetmyr sa, har han som fagperson et handikapp med alle ordene han ble utsatt for i sin vernepleierutdanning, rare ord som «tverrfaglighet, premisser, ressurs, innflytelse, utarbeide, planarbeid, kontinuitet og koordinator». Her har Thorsø hatt en viktig rolle, med å «klubbe ham ned» (ikke bokstavelig) hver gang han har brukt slike ord. Heldigvis har han etter hvert lyktes med å snakke mer forståelig. Et av Thorsø og Bjerksetmyrs hovedpoeng var at kommunikasjon blir vanskelig når noen bruker ord som andre ikke forstår.[22]

Dette viser tilbake til Markovás poeng om at det kreves både ferdigheter og sensitivitet for å kommunisere godt med folk som har mindre verbalspråk, trenger lenger tid på å svare, eller kommuniserer nonverbalt.

Bjerksetmyr har måttet arbeide hardt for å overkomme sitt handikapp. I den prosessen har han fått god hjelp av Thorsø, som altså er bruker på Lysgården. Thorsø har selv diagnosen psykisk utviklingshemning, og har kunnet hjelpe Bjerk-

16 Tengquist 2007, s. 78 og 79
17 Freire 1999, s. 50
18 Ibid, s. 30
19 Ibid, s. 57
20 Owren 2007
21 Ibid.
22 Ibid.

setmyr til å snakke mer forståelig. I dette kan vi også få øye på at noen maktbalanser forrykkes. Vi kan ha en forestilling om at det i slike relasjoner bare er *hjelperen* som skal hjelpe. Her har hjelperen tvert imot gitt fra seg en grad av makt og kontroll til den som er definert som hjelpetrengende, og fått god hjelp til å fungere bedre i *sin* rolle. På «kjøpet» har han utviklet sine ferdigheter, og kan sies å ha fått økte faglige ressurser. Thorsø har kanskje også utviklet sine ferdigheter, i rollen som hans hjelper.

Når Lysgården (på strukturelt nivå) og Bjerksetmyr (på individuelt nivå) åpner for å la seg påvirke, øker brukernes grad av kontroll over egen hverdag. Ved at de bidrar til å endre og utvikle omgivelsene, kan deres egen situasjon bli bedre. Men det kan også ha positive effekter for andre, for eksempel Bjerksetmyr. Jeg oppfatter også at han – både gjennom det han gjør og måten som han forholder seg på – viser en betydelig tiltro og tillit til Thorsøs kompetanse.

En rådgivningsgruppe i Bærum

Formannskapet i Bærum vedtok i 1991 at det skulle opprettes en 'rådgivningsgruppe med utviklingshemmede deltakere'. Spesialpedagog Lars Ole Bolneset fikk ansvar for selve opprettelsen. En av hans betingelser, var at hans funksjon skulle være fristilt fra kommunen. Rådgivningsgruppen i Bærum (RGB) hadde sitt første møte i august 1993.[23]

> I starten jobbet gruppa med forståelse av og kunnskap om egen funksjonshemning, kommunal forvaltning, media, politiske systemer, lover og regler, en praktisk del om bruk av overhead, snakke i mikrofon, snakke i forsamling, lage plakater, skrive brev, osv.[24]

RGB har høy aktivitet. Den 20. mai 2008 hadde de møte nr. 284. Det vet jeg, fordi jeg får en kopi når møtereferatene sendes ut. Mitt ønske om dette ble behandlet av gruppen på et møte høsten 2007, med positivt utfall.

> RGB har ingen leder, møteledelsen går på omgang. Møtene har en fast struktur med sakslista med faste punkter og aktuelle saker. Tilretteleggerne skriver møtereferat på PC koblet til en projektor. Referatet vises på veggen, og medlemmene kvalitetssikrer referatet med hensyn til forståelse og innhold. Medlemmene kan be tilretteleggerne om å utføre enkelte oppgaver, for eksempel skrive brev, undersøke en sak nærmere, skrive rapporter, planlegge og tilrettelegge for arrangementer og studieturer.[25]

Gruppen har hele tiden hatt 5 medlemmer. Før 1996 ble møtene lagt til fritiden. Senere har møtene vært i arbeidstiden, og medlemmene har hatt permisjon med lønn fra sine arbeidssteder, «*… fordi arbeidet i Rådgivningsgruppen er å regne som interessepolitisk arbeid*».[26]

Noen saker RGB særlig har arbeidet med, er: gruppedrøfting av relevante avisartikler fra lokalaviser, hjelpe etater i kommunen å gjøre informasjonsmateriell Lett-lest[27], tilgjengelighet (gruppen reiser på befaringer), «politikerstafetter», samt deltakelse på møter i kommunestyre, formannskap og utvalgsmøter.

RGB har etter hvert opprettet samarbeid med andre mer eller mindre selvstyrte organiseringer av utviklingshemmede både i Norge, Sverige og Danmark. RGB har også, i samarbeid med Bærum kommune, arrangert 3 konferanser med deltakere fra hele landet. Fra 1999 har også vernepleier Lars Ove Nordnes deltatt i gruppen som tilrettelegger.[28]

23 Nordnes 2007, s. 175
24 Nordnes 2007, s. 175
25 Ibid, s. 176
26 Linde 2007, s. 5
27 Lett-lest er en forenklet og tilpasset måte å utforme tekster slik at flere kan lese dem
28 Nordnes 2007, s. 176–180

Samfunnsarbeid

Sagt enkelt, handler samfunnsarbeid om å hjelpe folk til å forbedre egne livsvilkår gjennom kollektiv handling. Det handler om å få det bedre. Men det handler også om at de det gjelder er aktive deltakere i prosessen, og at de selv får ting til å skje.[29] Som innen empowerment, står økte ferdigheter og økt selvtillit sentralt. Men samfunnsarbeid handler om mer enn å forbedre folks ferdigheter og selvtillit. Det handler om at folk også skaper endringer i *rammene* for sine liv, aktivt påvirker de vilkår som omgivelser og samfunn gir – ikke bare bedrer sin egen tilpasning til dem. Samfunnsarbeid handler om å hjelpe grupper organisere seg, identifisere problemer, sette seg felles mål, mobilisere sine ressurser, utvikle strategier – og skape *endring*.[30]

Når folk kommer sammen, kan en kollektiv identitet vokse frem. Gruppedannelse utgjør første fase av en prosess, hvor gjensidig tillit og samarbeid skaper rom for *refleksjon*, skriver Margaret Ledwith.[31] Utgangspunktet er det hverdagslige. Ledwith skriver at den praksis som kan bli til et mer rettferdig samfunn, nødvendigvis må starte i de hverdagslige opplevelsene som former folks liv.[32]

Med utgangspunkt i de fortellinger folk selv forteller, kan samfunnsarbeideren bidra til at de begynner å stille spørsmål ved den virkelighet de lever i, og kanskje åpner sinnet for nye perspektiver på kreftene som slår inn over livene deres og skaper avmakt.[33] Noen slike krefter kan for eksempel være de «funksjonsfriskes» fortellinger om dem som svake og hjelpetrengende. Eller slike fortellinger om feil og mangler som kalles *diagnoser*. I verste fall kan hverdagen deres være gjennomsyret av andres problemfylte og negative fortellinger om hvem de er. Og det vil alltid være en fare for at de kan ha «*… gjort undertrykkerens bevissthet til sin egen*», som Freire formulerte det.[34]

Margaret Ledwith står for en *kritisk* tilnærming – hvor målet ikke bare er å bedre undertryktes situasjon, men også å endre de kulturelle og samfunnsmessige strukturer som *skaper* undertrykkelsen. Det krever handling. Kollektiv, målrettet handling. Og mot.

Brukerrådsarbeidet som samfunnsarbeid

På hvilke måter kan praksisen som beskrives på Lysgården og i Rådgivningsgruppen kalles samfunnsarbeid? Om vi ser på Lysgården, oppfatter jeg at brukerrådsarbeidet har klare trekk av empowerment. Det tilrettelegges for at deltakerne skal forstå og delta. De øver påvirkning på tilretteleggeren sin. Han lar seg utfordre til ikke å blande seg borti sakene. De får erfaringer med å behandle saker på egenhånd. Og de oppfordres til å komme med tilbakemeldinger, både til arbeidsplass og arbeidsledere.

Jeg ser samarbeidet mellom Thorsø og Bjerksetmyr – hvor hun hjelper ham å tilpasse sitt språk – som spesielt spennende og relevant. Fordi maktbalanser forrykkes. Og ikke minst fordi dette samarbeidet har klare elementer av det Tengquist benevner som en sentral ressurs i empowerment, nemlig at «*… det som skiller målgruppen fra andre mennesker skal betraktes som en ressurs, snarere enn en hindring*».[35]

Med et «samfunnsarbeiderblikk» kan jeg også se for meg dette samarbeidet som et utgangspunkt for samtaler i brukerrådet – med fokus på hvordan Thorsø kan ha denne rollen overfor Bjerksetmyr, hva som egentlig skiller

29 Twelvetrees 2002
30 Minkler og Wallerstein 2005, s. 34 og 26
31 Ledwith 2005, s. 94
32 Ibid, s. 2
33 Ibid, s. 94
34 Freire 1999, s. 29
35 Tengquist 2007, s. 80

brukerne fra andre på arbeidsplassen og ellers i samfunnet, og hvordan de selv opplever dette skillet. Da kan også veien være kort til kritisk refleksjon rundt egen situasjon, andre menneskers rolle overfor dem, de ytre krefter som «slår inn» i livene deres. Kanskje det også avdekker noen måter de «har gjort undertrykkerens bevissthet til sin egen». Kanskje de etter hvert ønsker å knytte forbindelser til andre grupper med likelydende erfaringer. Invitere andre brukerråd til samarbeid. Kanskje de etter hvert – i ennå større sammenslutninger – identifiserer noen problemer, setter seg noen felles mål, mobiliserer sine ressurser, utvikler noen strategier, stiller noen krav, skaper noen endringer. Det er ikke vanskelig å få øye på hvordan brukerrådsarbeidet på Lysgården vil kunne utvikle seg til å bli samfunnsarbeid.

Rådgivningsgruppen i Bærum har holdt på lenge. Arbeidet som gjøres der har svært klare trekk av empowerment. Allerede fra starten arbeidet gruppen med å utvikle ferdigheter som behøves for å formidle seg og sin situasjon, «*… bruk av overhead, snakke i mikrofon, snakke i forsamling, lage plakater, skrive brev, osv,»* samt utvikle «*… forståelse av og kunnskap om egen funksjonshemning, kommunal forvaltning, media, politiske systemer, lover og regler*».[36]

Også her tilrettelegges møteforholdene: Møtene har fast struktur. Sakslisten har både faste punkter og aktuelle saker. Møtereferat skrives underveis, og projiseres på veggen. Det gir deltakerne oversikt, og mulighet både til å medvirke og påvirke. Og når deltakerne 'kvalitetssikrer referatet med hensyn til forståelse og innhold', gir det også en grad av kontroll.

I arbeidet som gjøres i gruppen, oppfatter jeg også klare trekk av samfunnsarbeid. Jeg oppfatter dette langt på vei som opplæring i demokrati – med høyt fokus på samfunnsmessig deltakelse og utadrettet virksomhet. RGB har ingen leder, og møteledelsen går på omgang. Det virker som de har høy aktivitet. De «kan, vil og får det til». De synliggjør seg, og de taler både sin og andres sak. De øver påvirkning på offentlige etater. De uttaler seg om tilgjengelighet, både i forhold til informasjon og fysiske forhold. *Og* de arrangerer konferanser som samler folk fra hele landet. Mange forskjellige folk. Også fagfolk. Gjennom dette synliggjør de også gruppen *utviklingshemmede* i nye – og for mange uvante – roller.

Psykolog Finn Bjarne Mjaaseth var på konferansen som RGB arrangerte i 2004. Han ble positivt rystet. Slik hadde han aldri sett og hørt psykisk utviklingshemmede før. Han skrev etterpå at «*… invitasjonen var klar: Kom. Sett deg ned. Hør. Og gruppen utviklingshemmede, som jeg trodde jeg kjente, ble hørbare og synlige på en ny måte og for egen maskin*».[37]

Tilretteleggerrollen som samfunnsarbeiderrolle

Likevel har utviklingshemmede, som Ellingsen skriver, behov for hjelp og tilrettelegging. Og en av de måter de er sårbare på, er i forhold til hvordan hjelp gis og tilrettelegging utføres. Da kan nettopp *tilretteleggerrollen* være en særdeles viktig faktor. Lars Ove Nordnes hadde også et fremlegg på konferansen i Trondheim i oktober 2007, sammen med RGB-medlem Leif Kåre Fjelde. De hadde blant annet en

> … dialog om hva som kjennetegner en god tilrettelegger (eller miljøarbeider): For det første, sa de, handler det om å ta seg tid til å lytte. Bli ekspert på å få frem brukerens meninger. Være utholdende og gi brukeren den tiden som må til. Som Leif Kåre sa: «Å få svar på et spørsmål går kanskje ikke på fem

36 Nordnes 2007, s. 175

37 Mjaaseth 2004, s. 10

minutter: Det tar kanskje både en uke og fjorten dager!» For det andre er en god tilrettelegger nysgjerrig på det som bruker har å si, og har et anerkjennende fokus på bruker, ikke bare på egne faglige meninger. Og for det tredje må en god tilrettelegger også utfordre.[38]

Slik Marková påpekte, er det å kommunisere godt med folk som trenger lenger tid på å svare, slett ingen selvfølge for folk flest.

Å gi folk tilstrekkelig *tid*, kan også være å ta dem på alvor. Å bli ekspert på å få frem den andres meninger, være utholdende, være nysgjerrig på det som den andre har å si – det kan sees som verdsetting i praksis, som å tilkjennegi sin tro på at den andre tenker noe som er verdt å høre. Og nettopp slik tiltro og tillit står sentralt innen empowerment og samfunnsarbeid.

Å *anerkjenne* står også sentralt. Og idet vi erkjenner at det kan finnes mange ulike og likeverdige måter å fungere på, idet vi anerkjenner at *mangfoldet* har verdi – er vi også på vei bort fra de syn på funksjon som bidrar til å hindre og utestenge mindretall med ulike former for funksjonsnedsettelse fra deltakelse.

Å *utfordre* kan også være uttrykk for tiltro; et konkret utslag av en tro på at den andre har ressurser, og kan utvikle seg – i retninger vi bare kan ane. Og innenfor relasjoner preget av gjensidighet og anerkjennelse kan utfordringer som passer være god hjelp til utvikling. Som Nordnes og Fjelde sa på konferansen i Trondheim: «*Spørsmål fra andre hjelper oss til å finne ut hva vi mener, og til å fortelle om våre tanker og følelser*».[39]

Å gi tid. Gi rom. Møte folk på deres egne premisser. Anerkjenne. Å gi tiltro og tillit konkrete uttrykk i handling. Utforske sammen. Utfordre. *La* seg utfordre. Med et slikt innhold kan miljøarbeider- og tilretteleggerrollen også tolkes som uttrykk for solidaritet; en holdning forankret i vissheten om at … *i en annen situasjon kunne jeg ha vært du*».[40] Og det å hjelpe andre å komme til orde – både i eget liv, i lokalmiljø, i samfunnssammenheng, og ikke minst overfor oss – kan også sees som en stemme og et bidrag til *menneskeverdet.* Solidaritet og menneskeverd er store tema. Men store tema utspiller seg i små handlinger. I hverdagen.

Hva kan dette kreve?

Når folk – utviklingshemmede – med slik tyngde tilkjennes en «forsinket eller mangelfull utvikling av evner og funksjonsnivå», kan det også heve terskelen for å *lytte*. Ta det de formidler på alvor. La deres ord og handlinger få konsekvenser for oss. Men hva handler vel ord som brukermedvirkning og selvbestemmelse om – hvis de ikke forplikter oss til å ta folk på alvor?

Det å utfordre kategorier, det å rokke ved maktbalanser, slik Bjerksetmyr gjør, det å ta seg tid, anerkjenne og utfordre, slik Nordnes gjør – det gjør meg nysgjerrig. Jeg oppfatter de skrittene som de tar sammen med Fjelde og Thorsø som krevende. Og beundringsverdige. Det er godt mulig å gå motstrøms, men det *krever*. Og i denne sammenhengen – i en kultur som i så stor utstrekning definerer *annerledes* som *avvikende*, og *avvikende* som *uønsket* – kan det ikke minst kreve en vilje til å utfordre det som kjennes «naturlig». «*Forestillingen om at det som er normalt også er rett, pressar seg på med ei suggestiv kraft*», sier Jon Hellesnes. «*Det seier seg liksom sjølv at eit avvik frå det normale treng korrigering*».[41]

Vi kan ikke se dagens normalitet, sier Thorvald Sirnes, for det er den som er øynene våre.[42] Så kan kanskje empowerment og samfunnsar-

38 Owren 2007
39 Nordnes og Fjelde 2007
40 Tengqvist 2007, s. 80
41 Hellesnes 1997, s. 3253
42 Sirnes 2006, s. 129

beid kreve, at vi et stykke på vei mistror disse øynene våre. Stiller noen spørsmål ved det vi tar for gitt. Det kan være en forutsetning, hvis vi skal åpne for noe nytt. For det vi hittil ikke har sett. Gi rom også for det som ikke har vært mulig fordi ingen *så* det som mulig. Tiltro er å erkjenne at det alltid er mer for oss å oppdage. Ingen er bare det vi ser. Og ingen har bare de mulighetene *vi* ser. Vi bør kunne følge folk på deres vei også der veien går ut av vårt synsfelt, ut over *vår* horisont.

Hva mer kan det kreve? Av oss? Som fagpersoner? Jeg vet ikke. Men om jeg tar fantasien til hjelp, kan jeg forestille meg at det for det første krever en porsjon *mot*. Ikke sikkerhet. Tvert om – dette er nettopp prosjekter hvor man velger å forlate det sikre og kjente, for å utforske landskap hvor det kan være uklart hva noe *er*, før man ser hva det *blir*. Jeg tror derfor det kan kreve av oss en vilje og evne til å tåle usikkerhet, til å begi oss inn i det ukjente og tvetydige, våge det som andre kan underkjenne og kanskje finne underlig.

For det andre tror jeg det krever *grenser*. Ikke slike grenser som settes for andre, men slike vi setter for oss selv. Slike grenser som vi vet at vi har, og kan fortelle andre om. Grenser som sier: «Dette vil jeg, dette kan jeg gå med på, dette vil jeg ikke». Og kanskje er det i siste rekke nettopp det å *vite* at vi kan si «stopp» eller «vent litt» når det trengs – når *vi* har behov for det – som skal til, for å våge å bevege oss ut i ukjente landskap.

Til sist tror jeg det kan kreve noen bevisste *valg*. Verdivalg. Slike valg som like gjerne kan handle om hva vi *ikke* vil, som om hva vi vil. Ett slikt valg kan for eksempel handle om, at vi heller vil tåle usikkerheten – og kanskje utsette oss for andres hevede øyebryn – enn å vandre videre i vante fotspor langs en vei som svekker andres rettigheter, hemmer deres muligheter i det daglige, og minsker deres makt i eget liv. Og kanskje, i aller siste rekke, kan dette valget handle om, at vi avviser å videreføre en undertrykkelse for å slippe å utfordres selv.

Litteratur

Askheim, Ole Petter (2003). *Fra normalisering til empowerment: Ideologier og praksis i arbeid med funksjonshemmede.* Gyldendal Akademisk.

Askheim, Ole Petter (2007). Empowerment – ulike tilnærminger. I: Askheim, Ole Petter og Starrin, Bengt (red).

Empowerment: I teori og praksis. Gyldendal Akademisk.

Ellingsen, Karl Elling (2007). Egne eller andres valg og verdier? I: Ellingsen, Karl Elling (red) (2007).

Selvbestemmelse: Egne og andres valg og verdier. Universitetsforlaget.

Freire, Paolo (1999). *De undertryktes pedagogikk.* Gyldendal Akademisk.

Hellesnes, Jon (1997). *Kampen mot det unormale. Om medisin, makt og tilpassingspress.* I: Tidsskrift for den norske lægeforening 1997;117:3251-4.

Knøsen, Eli (2007). *Hva vil det si å være funksjonshemmet?* Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne. [Internett] Tilgjengelig fra *http://www.dok.no/hva-vil-det-si-aa-vaere-funksjonshemmet.314266-74087.html*

Ledwith, Margaret (2005). *Community development: A critical approach.* British Association of Social Workers/Policy Press.

Linde, Sølvi (2007). *Rådgivningsgruppen for og med utviklingshemmede i Bærum (RGB).* I: SOR Rapport nr. 6 – 2007. Ikke ennå tilgjengelig på internett.

Lovdata.no (2008). *Sosialtjenestelovens §8-4.* [Internett] Tilgjengelig fra *http://www.lovdata.no/ all/tl-19911213- 081-011.html#8-4* samt *Forskrift om individuell plan etter helselovgivningen og sosialtjenesteloven.* [Internett] Tilgjengelig fra *http://www.lovdata.no/for/sf/ho/to-20041223-1837-0.html#2.*

Minkler, Meredith og Wallerstein, Nina (2005). Improving Health through Community Organization and Community Building: A Health Education Perspective. I: Minkler, Meredith (red*). Community Organizing and Community Building for Health.* Rutgers University Press.

Mjaaseth, Finn Bjarne (2005). *Hvor har forventningene til de utviklingshemmede tatt veien?* I: SOR Rapport nr. 2 – 2005. Også tilgjengelig fra: *http://www.samordningsradet.no/sitefiles/405 Arkiv_Rapport/Artikler/2005/Mjaaseth_Hvor_har_forventningene_til_de_utviklingshemmede_tatt_veien_2_05.pdf*

Nordnes, Lars Ove (2007). Fra ord til handling – et innblikk i Rådgivningsgruppens historie og utvikling. I: Ellingsen, Karl Elling (red) *Selvbestemmelse: Egne og andres valg og verdier.* Universitetsforlaget.

Nordnes, Lars Ove og Fjelde, Leif Kåre (2007). Lysarkpresentasjon på Prosjekt Selvbestemmelses konferanse i Trondheim 30. oktober 2007. Prosjekt Selvbestemmelse. [Internett] Tilgjengelig fra *http://prosjektselvbestemmelse.no/sitefiles/51/Materiale_fra_konferanser/Trondheim_okt_2007/FjeldeogNordnes.ppt.*

Owren, Thomas (2007). *Andre dag av regionskonferansen i Trondheim.* Prosjektselvbestemmelse.no. [Internett] Tilgjengelig fra *http://prosjektselvbestemmelse.no/no/forside/andre-dag-av-regionskonferanse/.*

Rapley, Mark (2004). *The Social Construction of Intellectual Disability.* Cambridge University Press.

Sirnes, Thorvald (2006). Den gode normaliteten. I: Eriksen, Thomas Hylland og Breivik, Jan-Kåre (red). *Normalitet.* Universitetsforlaget.

Sosial- og helsedirektoratet (2005). *ICD-10: den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer.* Fagbokforlaget.

Tengqvist, Anna (2007). Å begrense eller skape muligheter – om sentrale holdninger i empowermentarbeidet. I: Askheim, Ole Petter og Starrin, Bengt (red). *Empowerment: I teori og praksis.* Gyldendal Akademisk.

Thesen, Janecke og Malterud, Kirsti (2001). *«Empowerment» og pasientstyrking – et undervisningsopplegg.* I: Tidskrift for den norske lægeforening 2001;121:1624-8

Thomas, Carol (2002). Disability Theory: Key Ideas, Issues and Thinkers. I: Barnes, Colin og Oliver, Mike og Barton, Len. *Disability Studies Today.* Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd.

Twelvetrees, Alan (2002). *Community Work, 3. edition.* British Association of Social Workers.